

אולפנת
בני עקיבא
צפירה
האולפנים בשביאלק

הגדה של אולפנה

רעיונות לחג הפסח

מבית היוצר של
אולפנת בני"ץ צפירה

מיכיל שיכיל ואלמנט
**בני
עקיבא**
רשת של חינוך

הורים יקרים, בנות חביבות,

נעם ה' על כולכם!

חג פסח הינו חג משפחתי במיוחד. בחג זה, יושבים אנו במסגרת משפחתית כזו או אחרת, קוראים את ההגדה בשמחה ומסיבים יחד, על מנת לחגוג את היציאה מעבדות לחירות, משעבוד לגאולה.

כבכל שנה, גם בשנה זו, אנו נסב לשולחן ערוך בטוב טעם, נקרא את ההגדה, נקיים את מצוות סיפור יציאת מצרים, נשתה ארבע כוסות יין, ונקיים, בע"ה, את שאר מצוות הלילה, בהידור ובשמחה גדולה.

אמנם, נראה כי המצווה המרכזית בערב זה היא לספר ביציאת מצרים ולהרבות בה כמה שיותר, בבחינת: " וכל המרבה לספר ביציאת מצרים - הרי זה משובח".

לשם כך, עלה הרעיון לשלוח אליכם שלושים ושלוש שאלות על ההגדה של פסח. השאלות עוסקות, בהגדה, במחשבה ובהלכה. לשמחתנו, קיבלנו תשובות רבות מהורים ובנות. ערכנו את כל החומר ואנו שמחים להגישו בפניכם, כדי שתוכלו להשתמש בו בליל הסדר ובכך להעשיר אירוע חשוב זה בהידור רב.

חשוב לציין, כי בסיומה של כל תשובה, ציינו בסוגריים את השם של התלמידה שענתה את התשובה. תודה גדולה לכל אלו, שענו את התשובות והחכימו אותנו בדבריהם.

זוהי, כמובן, מהדורה ניסיונית. נשמח לשמוע את תגובותיכם והארותיכם המחכימות.

אנו מאחלים לכולכם חג שמח, חג שבו נשכיל להרגיש באמת מהי חירות אמיתית ונזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

פסח כשר ושמח

הרב אמיר אדרעי
ראש האולפנה

הגדה של אולפנה

שאלה ראשונה:

מדוע מתחילה ההגדה של פסח ב"קדש"? וכי לא היה מתאים להתחיל ב"רחץ", כלומר, האם לא היה מתאים להיטהר ברחצה לפני הקידוש - ההתקדשות?

תשובה לשאלה ראשונה:

- את הסדר פותחים בקידוש, שעניינו לציין את קדושת ישראל ואת קדושת חג הפסח. בכל הקידושים של שבתות וחגים, אנו אומרים: "זכר ליציאת מצרים", מפני ששורש קדושת ישראל החל להתגלות ביציאת מצרים. בקידוש של ליל הסדר, שהוא הלילה שבו יצאנו ממצרים, נצטוונו לספר ביציאת מצרים. מעלת הקידוש כפולה ומכופלת ולכן ראוי לפתוח בו את הסדר. (אבישג טל).
- המילה 'קדש' כוללת בתוכה שני מובנים:
  - קידוש היום על היין, כמו בכל שבת.
  - קידוש המעשים החומריים. זוהי אומנותם של ישראל, שגם ההתעסקות בענייני החומר, ואפילו השינה, מקבלים אצלם מימד של קדושה. הכל הוא חלק מגילוי כבוד ה' בעולם - גם בחומר. לאחר 'קדש', כשאנו יודעים שהכל קודש, אפשר להמשיך את הסדר, הכולל אכילת מצה, ואת הסעודה כולה (אחינועם עשור, מתוך מאמר של הרב דב ליאור שליט"א).
- מכיוון שהסדר הנכון הוא, שקודם מקדשים את החג ורק אח"כ מקדשים את עצמנו. (עמית מנצור).

שאלה שנייה:

מדוע יש עניין מיוחד בכך שמוזגים לבעל הבית את כוס היין של הקידוש ולא הוא מוזג לעצמו?

תשובה לשאלה השנייה:

מכיוון שהשתייה צריכה להיות בדרך חירות, ולכן נהגו, שאחד מהמסובים בשולחן הסדר מוזג את הכוס לבעל הבית (אבישג טל, שירה בר יוסף).

שאלה שלישית:

מדוע נוטלים ידיים לפני אכילת הכרפס, ומדוע אין מברכים על נטילה זו?

תשובה לשאלה השלישית:

- חלק מן הפוסקים מחייבים נטילה בכל ימות השנה, לפני שאוכלים מאכל הטבול במשקה, וכאן הרי אוכלים ירק הטבול במי מלח. למעשה, המנהג הנפוץ הוא, שלא ליטול במשך השנה לצורך דבר שטיבולו במשקה, אך בשל מעלת ליל הסדר וחשיבותו, מהדרים גם בעניינים שאין מקפידים בהם במשך השנה ומשום כך נוטלים במקרה זה. ישנן קהילות (למשל יוצאי גרמניה), שבהן נהוג, שרק בעל הבית נוטל לפני טיבול הכרפס במי מלח ולא יתר המשתתפים. בכל מקרה, אין לברך על נטילה זו אלא רק לפני אכילת מצה (או לחם -

- במשך השנה) **אחינועם עשור**, הלכות ליל הסדר, הרב שמואל הרשלה).
2. כל מאכל שטיבולו במשקה - יש ליטול ידיים לפני אכילתו. אבל לא יברך על נטילת ידיים, כיוון שיש פוסקים, שסבורים שאין צריך נטילה. ואף על פי שלהלכה חייב ליטול ידיו, מכל מקום לא יברך על הנטילה, ספק ברכות להקל (מור יהוד).

שאלה רביעית:

מהי המטרה של חז"ל במצוות אכילת הכרפס?

תשובה לשאלה הרביעית:

1. המטרה המרכזית היא כדי לעורר את הילדים, לשאול שאלות במשך הסדר. במקרה זה, עצם השינוי של נטילת ידיים לפני אכילת ירק, מעורר את הילדים לשאול שאלות. (**אנאל טוויטו**).
2. המטרה היא לעורר את הילדים לשאול "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", שנוטלים בו ידיים פעמיים (טור וב"י, סימן תע"ג, סעיף ו'). ועוד, שטבילת הירק במשקה מבטאת את החירות, כי אנו אוכלים את הירק בצורה המשובחת ביותר, לא רק פותחים את התיאבון על ידי ירק, אלא אף מתפנקים בטבילתו במי מלח או חומץ, שמוסיפים בו טעם ומעוררים את התיאבון. (**אחינועם עשור**, מתוך 'פניני הלכה', הרב אליעזר מלמד).
3. חז"ל קבעו לאכול דווקא כרפס, כי שמו מרמז ל-60 ריבוא גברים, שעבדו בפרך במצריים (ס' פרך) (**אבישג טל**).
4. המקור למצווה הוא במשנה במסכת פסחים (פרק י' משנה ג'): "הביאו לפניו - מטבל בחזרת" - ירק המשמש, בדרך כלל, למרור. הגמרא מסיקה, כי מטרת המצווה היא "שיכירו תינוקות וישאלו": בד"כ, אחרי הקידוש על היין, אנו בוצעים על הפת ומתחילים את הסעודה. וכאן אנו אוכלים ירקות. ומכאן הילדים יתמהו וישאלו שאלות, אשר יהוו מפתח להצלחתו של ליל הסדר, שעיקרו הוא מצוות "והגדת לבנך". אם כך, מצוות כרפס היא, במידת מה, מצווה נפרדת ועצמאית, שחכמים תיקנוה על מנת להגביר את התעניינותם של הילדים במתרחש סביבם (**מור יהוד**).
5. ה"בן איש חי", הרב יוסף חיים זצוק"ל, מקשר בין מכירת יוסף לבין הכרפס בדרך הרמז. בנוסף, מעיר הבן איש חי כי אותיות כרפס, ראשי תיבות של המילים: כלל ראשון פה סתום, שמי ששומר על פה סתום וסגור וזנהר לא לדבר דברים בטלים - ניצול מחטא, כי מרבה דברים מרבה חטא. הצעד הראשון להתקדש הוא להיות זהיר בדיבורו. זוהי סיבה נוספת לסדר במילים "קדש ורחץ" - כלומר, אם ברצונך לקדש עצמך ולהתרחץ מהחטא - כרפס - כלל ראשון פה סתום... (**נעמה בן נפתלי**).

תשובה לשאלה החמישית:

1. לדברי הרב בניש, הנוסח הראשוני נמצא במשנה, במס' פסחים בפרק העשירי. נראה, כי נוסח זה חובר על ידי אנשי כנסת הגדולה, וכמו שאמרו במסכת ברכות, דף ל"ג עמ' א': "אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפילות, קדושות והבדלות". בנוסף, נראה כי המדרשים בהגדה חוברו ע"י ראשוני התנאים, ודרשות נוספו חוברו ע"י התנאים, שחיו לאחר החורבן. נראה כי העריכה עצמה נעשתה מאוחר יותר. אמנם, אין וודאות בדבר עריכת ההגדה וע"י מי נערכה, אך מהגמרא משמע, שלפני האמוראים כבר הייתה הגדה ערוכה כספר, שאמרו: "לפני מי שאומר את ההגדה". הנחה זו לגבי תקופת האמוראים, הניח כבר ר' מאיר איש שלום והוכחתו מגמרא בשבועות: "רבא אפיק ספרא דאגדתא מיתמ"י (דף מ"ו, עמ' ב')". להנחה הראשונה של הרב בניש, לגבי אנשי כנסת הגדולה, שותף גם הרב אליהו כי טוב, אך לדעתו, נחתם הנוסח רק בימי הגאונים (מלבד פיוטים שנוספו מאוחר יותר). בניגוד לדעתו של הרב בניש, כותב הרב אריאל, כי נוסח מדויק לא היה, לא בימי הבית הראשון ולא בימי הבית השני, אלא הנוסח היה מסור בידי כל אדם לאומרו בלשונו באופן חופשי, ולהתאים את דבריו לפי דעתם של בני ביתו, היושבים לפניו. הוכחתו מדברי המשנה (מס' פסחים, פרק י' משנה ד'): "ולפי דעתו של בן אביו מלמדו". הוא מניח, שאנשי כנסת הגדולה קבעו את העקרונות של הסדר, אך את הניסוח במילים ומשפטים, השאירו לכל אדם כדרכו. כך הוא מבין את הנאמר במשנה (שם): "ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה", ולא הובא מדרש מסוים. (אחינועם עשור, לינוי שכטר, שירה בר יוסף).
2. בזמנים קדומים, דברי ההגדה לא היו כתובים וערוכים בסדר קבוע, אלא נמסרו בעל פה. בתקופת אנשי כנסת הגדולה, כינסו חכמים את דברי ההגדה והעלו אותם על הכתב. ברבות הימים, נוספו לה פרקים מהתנ"ך, דברי אגדה, תפילות ופיוטים, עד שקיבלה ההגדה את המתכונת והמבנה, כפי שאנו מכירים אותו היום. עיקרו של נוסח ההגדה נמצא בהגדות עתיקות, שנמצאו בגניזה בקהיר, ובחיבורי הגאונים: רב עמרם גאון ורב סעדיה גאון. בין ההגדות, התפרסמו בחשיבות, ההגדה של ר' שמחה מויטרי, מתלמידי רש"י (חי במאה ה-12), וכן ההגדה של הרמב"ם, שנוסחה נמצא בחיבורו "משנה תורה". בדורות מאוחרים יותר, נוספו בקהילות ישראל פיוטים אחדים בסוף ההגדה, מהם המשבחים את החג, בכדי לעורר את הילדים. כך, למשל, השיר "חד גדיא", שהיה מקובל בקהילות אשכנז, ולא היה מוכר בקהילות המזרח ותימן (מצדה בר-גד, עפ"י "הגדת עם" - הרב מנחם הכהן).
3. בגמרא (מס' פסחים, דף קט"ז) מוכח, שבימי גדולי האמוראים, רב ושמואל, עדיין לא היה נוסח ההגדה מסודר. מכאן למדים, שעיקר ההגדה היה קיים בזמן המשנה. אולם, עריכת ההגדה והוספת המאמרים והדרשות של יציאת מצרים, שנאמרו ע"י התנאים שלאחר החורבן, רבי אלעזר בן עזריה, רבי עקיבא, רבי יוסי הגלילי ועוד, נערכו בתקופה מאוחרת יותר. לכן אין ידיעה ברורה מי סידר וערך את ההגדה.

לדברי אחד מן הראשונים, **רבי משה מקוצי**, בעל "ספר המצוות גדול", היה כבר ספר ההגדה כטופס בפני עצמו, עוד הרבה לפני השלמת סידורו של התלמוד הירושלמי (**מור יהוד, הודיה חזום**).

שאלה שישית:

הקטע היחיד בהגדה, הנאמר בשפה הארמית הוא: "הא לחמא עניא". מדוע נאמר, דווקא קטע זה, בשפה הארמית? וכי לא היה מתאים יותר לקרא לעניים ולרעבים בשפה העברית?

תשובה לשאלה השישית:

1. קטע זה נאמר בלשון ארמית, שכך תיקנו חכמים בבבל, ולפי ששפתם הייתה ארמית, תיקנוה בלשון זו, כדי שיבינו התינוקות וישאלו "מה נשתנה". בנוסף, קטע זה אינו מעיקר ההגדה ולא אמרוהו בזמן הבית, ולכן אומרים אותו בלשון ארמית, כדי להבדילו מעיקר נוסח ההגדה (**אבישג טל**).
2. **הרבי מילובביץ'**: "והתקינו זה המאמר בל' ארמי - כדי שיבינו גם עמי הארץ, כי נתקן בעת שדיברו כולם ארמית .. ואין להקשות משאר ההגדה שהיא בלה"ק .. כי חלק הגדה זה היה כבר בזמן הבית".
3. פיסקת "הא לחמא עניא" איננה נזכרת באף אחד מהתלמודים או מהמדרשים, והיא החלה להופיע בכתב רק בספרות הגאונים (כגון סדר רב עמרם גאון), דבר המצביע על כך שהפיסקה היא מאוחרת יחסית.
4. "הא לחמא עניא" נועד כהסבר לנשים ולילדים, מדוע מחלקים את המצה כדרכו של עני (רשב"ם).
5. מאחר שמזמינים את כל הרעבים לבוא לאכול, קיים חשש, שהדבר יראה כאילו מזמינים את המזיקים, ולכן אומרים את הפסקה בשפה הארמית, שהיא שפה שהמזיקים אינם מבינים (רש"י, מחזור ויטרי).
6. כדי שהמלאכים לא ישמעו את עם ישראל מתפארים, ויקטרגו עליהם, שאינם ראויים לגאולה. לכן, אומרים את הפיסקה בשפה הארמית, שהיא שפה שהמלאכים אינם מבינים (ריטב"א). [אנאל טוויטו].

שאלה שביעית:

מדוע מסירים את קערת ליל הסדר מהשולחן, לאחר סיום אמירת "הא לחמא עניא"?

תשובה לשאלה השביעית: בסיום "הא לחמא עניא", מניח עורך הסדר את הקערה או את המצות על השולחן (שו"ע סימן תע"ג, סעיף ו'). לאחר מכן, מסירים את הקערה ממקומה,

כאילו סיימנו את הסדר, כדי שיתמהו הילדים וישאלו: מדוע מסירים את המצות והקערה, והרי עדיין לא אכלנו? ומתוך כך ישאלו 'מה נשתנה' (הרב אליעזר מלמד).

שאלה שמינית:

רבי אלעזר בן עזריה אומר על עצמו, שהוא כבן שבעים שנה? מדוע מופיעה כ' הדמיון? מהו הסיפור התלמודי, העומד מאחורי כ' דמיון זו?

תשובה לשאלה השמינית:

בתלמוד הבבלי, במס' ברכות דף כ"ח עמוד א', מובא סיפור על חכמי יבנה, שהחליטו להדיח את רבן גמליאל מנשיאותו. הם מינו במקומו את רבי אלעזר בן עזריה, בשל חכמתו, ייחוסו ועושרו. רבי אלעזר בן עזריה, באותו הזמן הוא בן שמונה עשרה, בעת מינויו לנשיא (ועל פי התלמוד הירושלמי - בן 16 שנה). כאשר התייעץ רבי אלעזר בן עזריה עם אשתו, אם להיענות בחיוב להצעה שניתנה לו להיות נשיא על ישראל, ענתה אשתו, שאין לו שערות לבנות של זקנה, וראוי לדרשן ולנשיא להיות בעל שערות לבנות, כדי להיראות זקן. באותו יום שאמרה לו אשתו כך, גדלו לו כשמונה עשרה שורות של שערות לבנות בדרך נס, וכשדרש באותו היום, אמר רבי אלעזר בן עזריה: "הרי אני כבן שבעים שנה" - אני נראה כמו בן שבעים שנה, אף על פי שאני בן שמונה עשרה (מתוך ויקיפדיה).

שאלה תשיעית:

מהי התשובה לארבע הקושיות, שהבן שואל ב"מה נשתנה", וכיצד עונה תשובה זו על ארבע הקושיות הללו?

תשובה לשאלה התשיעית:

למעשה, אין כאן ארבע שאלות אלא שאלה אחת, שיש בה ארבעה חלקים. השאלה היא: מדוע בלילה זה, אנו עושים דבר והיפוכו, שהרי מצד אחד, אנו מראים סימני עבדות, מצה ומרור - המצה מסמלת עוני, כיוון שהיא דקה ולא עשירה כמו הלחם, ומצד שני, מראים סימני חירות - מסובין ומטבילין?! לכן, התשובה היא: "עבדים היינו לפרעה במצרים וכו'. אכן! כך קרה במציאות ההיסטורית. בתחילה, היינו עבדים ואז קרה נס והכל התהפך ויצאנו לחירות וכדי לזכור מהפך זה, אנו עושים דבר והיפוכו."

שאלה עשירית:

"... שבכל הלילות אנו אוכלים בין צלי בין מבושל, הלילה הזה כולו צלי" - מדוע תוספת זו בארבע הקושיות של "מה נשתנה" נעלמה מההגדה שלנו?

תשובה לשאלה העשירית:

קושיא זו, היו מקשים רק בזמן שבית המקדש היה קיים. בתקופת המשנה, היו מקומות, שנהגו שלא לאכול צלי בליל פסח, מפני שקרבן הפסח היה נאכל צלי, והיה זה נראה כאילו אוכלים מבשר הפסח מחוץ לחומות ירושלים. היו מקומות, שנהגו לאכול צלי בליל פסח, ורק גזרו שלא לצלות שה שלם, מפני שזה, אכן, היה

נראה, ממש, כמי שעושים את הפסח, שלא בבית המקדש. אמרו חכמים, שיש תוקף למנהג המקומות, ובמקום שנהגו שלא לאכול צלי - לא יאכלו, ובמקום שנהגו לאכול - יאכלו (מס' פסחים, דף נ"ג, עמוד א'). למעשה, עולי תימן נוהגים לאכול צלי בליל פסח, אבל כל עולי אשכנז ורוב עולי ספרד נהגו שלא לאכול צלי בליל פסח (הרב אליעזר מלמד). ממילא ברור, מדוע קושיא זו נעלמה, מרוב ההגדות, המצויות בפנינו היום.

יחד עם זאת, החל בתקופה שלאחר החורבן, הנהיגו בגבולין (דהיינו מחוץ למקום המקדש) להניח בקערת הסדר שני תבשילין: "אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה". (תלמוד ירושלמי, מס' פסחים י', ג'; תלמוד בבלי, מס' פסחים, דף קי"ד ע"ב). בתלמודים ישנן הצעות למנהגים שונים באשר לטיבם של התבשילים, וכן הראשונים הציעו אפשרויות שונות. הנוהג שהתקבל בקהילות רבות הוא זרוע צלוי, לזכר קרבן הפסח, וביצה קשה מבושלת, לזכר קרבן חגיגה. ברוב קהילות ישראל, אין נוהגים לאכול את הזרוע הצלויה בליל הסדר, מחשש שמא יאמרו שבשר זה פסח הוא. אמנם מעט קהילות, כמו בני תימן ועדת טריפולי, נהגו לאוכלו בליל הסדר, אך הרוב נמנעים מאכילת הצלי בליל ט"ו בניסן, ואוכלים אותו ביום ט"ו בניסן, הואיל וביום זה, אין חשש שיאמרו שבשר זה לפסח הוא (אחינועם עשור).

שאלה אחת עשרה:

במעשה חמשת החכמים, המסובים בעיר בני ברק, מסופר שתלמידיהם באו וציינו בפניהם שעלה עמוד השחר. כיצד קרה, שהחכמים עצמם לא שמו לב לכך, שעלה אור היום?

תשובה לשאלה אחת עשרה:

1. החכמים היו כל כך עסוקים בלימוד התורה, שלא שמו לב לכך שעלה השחר ולכן תלמידיהם היו צריכים לומר להם זאת (נעמה לוי).
2. כוונת התלמידים הייתה לומר לרבותיהם, שהיום התחיל להאיר ואין מבטלים ק"ש מפני סיפור יציאת מצרים (מתוך הגדה של פסח לרשב"ץ).
3. בני ברק הייתה עירו של רבי עקיבא. צריך לברר מדוע באו גדולי הדור דווקא לביתו של רבי עקיבא הצעיר (שכן רבי אליעזר ורבי יהושע היו רבותיו של רבי עקיבא). לכאורה, היה רבי עקיבא צריך לבוא למקומם? ועוד, צריך לברר מדוע התלמידים עמדו בחוץ במשך כל הלילה? מדוע לא נכנסו לשמוע שיחת תלמידי חכמים, שהיו גדולי האומה? אלא יש להבין, שחמשת החכמים עסקו ביציאת מצרים שלהם, בתכנון המרד ברומאים. זו הסיבה שהם באו למקומו של רבי עקיבא, שהיה מיוזמי המרד ומתכנניו. זו גם הסיבה לכך, שהתלמידים היו בחוץ כל הלילה, שכן הם שמרו שלא יבואו רומאים או מלשינים. חמשת החכמים ישבו עד שבאו התלמידים ואמרו להם, שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית, כלומר, עלתה איילת השחר, שהיא סימן לגאולתם של ישראל (הרב אורי שרקי).

שאלה שנים עשרה:

בסיפור ארבעת הבנים, שעליהם דיברה התורה, ישנן מספר שאלות:

1. בעל ההגדה פותח בבן החכם ומיד אחריו מזכיר את הבן הרשע! לכאורה, מתאים היה יותר להקביל בין הבן "הצדיק" לבין הבן הרשע או בין הבן החכם לבין הבן ה"טיפש"!

2. הרשע נחשב ככזה, בשל העובדה, שהוא שואל: " מה העבודה הזאת לכם", לכן ולא לו - כיוון שהוציא עצמו מן הכלל - כפר בעיקר ונקרא רשע. אמנם, גם הפסוק המיוחס לבן החכם הינו: " מֵהָ עֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צָוָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם". מדוע אין החכם נחשב רשע, שהרי גם הוא, כמו הרשע, מציין את המילה "לכם"?

תשובה לשאלה שתיים עשרה:

1. מהותו של הבן החכם היא לאסוף ולאגור חכמה למטרות חיוביות וטובות. לעומת זאת, מטרתו של הבן הרשע היא בדיוק הפוכה. כל כוונתו בלימוד התורה היא לאסוף את החכמה, ובאמצעות חכמה זו, לצאת נגד התורה ולקעקע אותה. לכן, אין אנו עוסקים כאן בחכם וטיפש אלא בהפכים מוחלטים ביחס לאותה פעולה, כשמטרותיהם שונות לגמרי. (מהר"ל מפראג).

2. על הבן החכם כתוב: "חכם מה הוא אומר? מה העדות החוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם". ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן".

נשאלת השאלה: מדוע החכם אומר: אשר ציוה ה' אלוקינו ואז אומר אתכם? מדוע משתמש החכם במילה 'אתכם'? מדוע אין הוא נחשב כמוציא עצמו מן הכלל כמו הבן הרשע? התשובה לכך היא: החכם מדבר על ציווי הקרבן של פסח ומכיוון שהוא לא נצטווה עימנו, (הוא לא היה ביציאת מצרים ולא שמע את משה אומר זאת) הוא באמת צריך לומר "שציווה אתכם". על כן, מובנת תשובת בעל ההגדה, שהרי אנו מלמדים אותו את הלכות הפסח, שהרי אנו נצטוינו והוא לא נצטווה. לעומת זאת, הבן הרשע מציין בדבריו: " מה העבודה הזאת לכם", כמקנטר ולא מאמין ולכן נחשב רשע.

שאלה שלוש עשרה:

מדוע נוהגים להטיף טיפות יין במילים: "דם ואש ותימרות עשן" ובעשר המכות?

תשובה שלוש עשרה:

נוהגים לשפוך יין מהכוס (שפיכות קטנות): 3 פעמים באמירת "דם, ואש, ותימרות עשן". 10 פעמים בשעה שמפרט את המכות בשמותם. ו-3 פעמים נוספות באמירת הסימנים, שרבי יהודה היה נותן "דצ"ך, עד"ש, באח"ב", סך הכל שופכים 16 פעמים. מספר 16 הוא "כנגד חרבו של הקב"ה, שנקראת יוה"ך, והוא מלאך הממונה על הנקמה" (המלאך הממונה על הנקמה הוא: "יואך" יו=16, אך=מכה). אין מטיפים יין על ידי אצבע, אלא שופכים מהכוס עצמה (מור יהוד).

שאלה ארבע עשרה:

מדוע היה, כ"כ חשוב לרבי יהודה לתת סימנים בעשר המכות? האם זוהי שיטתו העקרונית בכל מקום?

תשובה לשאלה ארבע עשרה:

1. רבי יהודה מחלק את עשר המכות לפי החלוקה הבאה:
שתי המכות הראשונות היו עם התראה ואילו כינים ניתנה ללא התראה - דצ"כ.
שתי המכות ערוב וברד היו עם התראה ואילו שחין ניתנה ללא התראה - עד"ש.
שתי המכות ברד וארבה היו עם התראה ואילו חושך ניתנה ללא התראה - באח"ב.
המכות מסודרות בסדר של שלוש שלוש, כאשר כל שלוש מכות היו בסדר שהוא ביחס לאופן ההתראה, שתיים בהתראה, והשלישית ללא התראה, וחוזר חלילה.
  2. החלוקה היא לפי המכה ועם מה היכה. (האם ההכאה הייתה עם המטה או ללא המטה) וזוהי החלוקה:
דצ"ך - על ידי אהרון עם המטה.
עד"ש - היו על ידי משה ללא המטה.
באח"ב - על ידי משה ועם המטה (עפ"י אבן עזרא).
  3. לפני שנים רבות, עלילות דם היו, למרבה הצער, דבר מצוי. בסביבות פסח, הנוצרים היו מאשימים את היהודים בהריגת ילד נכרי, כדי לערב את דמו במצה. פעם התנהל ויכוח בנושא, במהלכו הכומר טען שעובדה אכזרית זו מרומזת בהגדה, באומרו שהאותיות דצ"ך עד"ש באח"ב הם ראשי-תיבות של: **דם צריכים כולנו, על דבר שהרגנו בן א-ל חי בשמים.**
הרב שייצג את היהודים אמר מיד לכומר, שהוא לא פענח נכון את ראשי התיבות וההיפך הוא הנכון. המילים הללו הם רמז ל- **דוברים צוררינו כזב, עלילת דם שקר, בני אברהם חלילה בזאת (מאוצרנו הישן).**
- רבי יהודה ידוע היה בשיטתו לתת סימנים במקומות רבים וזאת כדי להקל על זיכרון הדברים (אבישג טל, מור יהוד).

שאלה חמש עשרה:

רבי יוסי הגלילי, רבי אליעזר ורבי עקיבא נחלקו בשאלה, כמה מכות לקו המצרים על הים ובמצרים. מהי הסיבה למחלוקת זו? באיזו נקודה נחלקו?

תשובה לשאלה חמש עשרה:

התנאים השונים חיפשו להוכיח, שהמצרים חטפו כמה שיותר מכות, כיון שה' הבטיח לעם ישראל: "כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך..." ובנוסף "והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים לא ישימם עליך" ולכן, ככל שיהיו יותר מכות למצריים, כך יהיו פחות מכות לישראל. משום כך, חולקים התנאים ומוסיפים עוד ועוד מכות (הגאון מוילנא).

אלה ע עורה:

בסדר ההגדה, מתחלקת אמירת ההלל לשני חלקים: שני המזמורים הראשונים נאמרים לפני הסעודה ("שולחן עורך") והשאר לאחר הסעודה. מהי הסיבה לחלוקה זו?

תשובה לשאלה שש עשרה:

יש להבחין בשני נושאים שונים בקריאת ההלל. בחלק הראשון של ההלל, מדובר על גאולת מצרים ואחריה, בגאולה לעתיד לבוא. הסעודה מחלקת את ההלל לשתי יחידות נפרדות. החלק הראשון עד סוף אמירת החלק הראשון של ההלל הינו זכר ליציאת מצרים וקריעת ים סוף. לעומת זאת, ברכת הגאולה עם אכילת מצה ומרור, ממחישים, כביכול, את הגאולה לעתיד לבוא. כאשר אנו עסוקים באמירת החלק הראשון של ההלל, הרי לחם העוני מונח לפנינו ואנחנו מצויים בזמן היציאה והגאולה ממצרים ואילו החלק השני של ההלל, נאמר על נפש שבעה וכרס מלאה, כנאה וכיאה לגאולה העתידה.

אלה שב עורה:

מדוע טובלים את המרור בחרוסת, ומדוע נאכל המרור ללא הסיבה?

תשובה לשאלה שבע עשרה:

בספר שמות, פרק י"ב פס' ח' נאמר: "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו".

במשנה בפסחים (פרק י' משנה ה') מבאר רבן גמליאל: "מרור (זה שאנו אוכלים על שום מה?) על שום שמיררו המצריים את חיי אבותינו במצרים". ולכאורה יש לברר - וכי ליל הסדר, שאנו חוגגים בו את גאולת מצרים, הוא הזמן המתאים להזכיר את המרירות שעברה על ישראל בגלות מצרים?

נראה, כי על פי הפשט יש לומר, שהזכרת המרירות באכילת המרור משמשת כרקע על מנת להבליט את גודל הישועה בגאולת מצרים.

מעין רעיון זה, מצאנו בכך שההגדה צריכה להיאמר באופן של "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" (פסחים פרק י' משנה ד') כדי ליצור ניגודיות בסיפור יציאת מצרים (הרב אריה שטרן).

יש לטבול את המרור במעט חרוסת, המזכירה את הטיט, שבאמצעותו עבדו בני" במצרים. המרור נאכל ללא הסבה, כיוון שאין דרך להסב בסימן המזכיר את המרירות של השעבוד במצרים.

אלה שונה עורה:

מהי הסיבה למנהג אכילת הביצים בליל הסדר?

תשובה לשאלה שמונה עשרה:

1. נוהגים לקחת ביצה צלוייה או מבושלת, זכר לקרבן חגיגה, וזאת מפני שרגילים להגיש ביצה לאבלים כדי לנחמם, שגלגל חוזר בעולם, ואף אנו מתנחמים, שמהרה ייבנה בית

המקדש ונוכל להקריב את הפסח והחגיגה. בנוסף, שמה של הביצה בארמית 'ביעא' פירושו גם בקשה, לרמז על בקשתנו שה' ישוב ויגאלנו (אחינועם עשור, נעמה לוי).

2. ההסבר הפשוט למנהג לאכול ביצים בליל הסדר הוא, שבזמן העתיק, התחילו כל סעודה במנת ביצים. וכך עשו, כמובן, בסעודת ליל ה"סדר". לאחר החורבן השאירו את מנהג אכילת הביצים לליל ה"סדר" בלבד, זכר לחורבן, כי הביצה מסמלת אבלות: מה ביצה עגולה, אף האבל מתגלגל והולך ואינו פוסח על שום אדם; מה ביצה אין לה פה, אף האבל יושב דומם ואינו פותח פיו" (כל בו).
את הביצים טובלים במי מלח, המסמלים את הדמעות, שאנו שופכים על חורבן בית המקדש, או כזכר לבכיית בני ישראל מרוב העבודה והסבל (אנציקלופדיה יהודית).

אלה הם עשרה:

מדוע נוהגים לפתוח את הדלת לאלהינו הנביא, בקטע של "שפוך חמתך"?

תשובה לשאלה תשע עשרה:

האשכנזים נוהגים למזוג כוס יין מיוחדת (כוס של אליהו) ופותחים את דלת הבית, בתקווה שאלהינו הנביא יבוא ויביא עמו את המשיח. כאשר הדלת פתוחה, אומרים פסוקים מספר תהילים (פרק ע"ט, פס' ו'-ז', ופרק ס"ט, פס' כ"ה) ואיכה (פרק ג', פס' ס"א): "שפוך חמתך אל הגויים אשר לא ידעוך...". זוהי תפילה לנקמה בשונאי ישראל, ויתכן כי הונהג על רקע מסעי הצלב (מאות 11 - 13). בנוסף, נראה כי מקור המנהג הינו בעלילות הדם שהיו נהוגות באירופה, בתקופת חג הפסח. ההנחה הייתה, שאלהינו הנביא, הקשור בתנ"ך לנקמה והרג רבים, יגן על יהודי הבית, מפני בני המקום האנטישמיים. הספרדים נוהגים לקרוא רק את שני הפסוקים הראשונים מספר תהלים. (מור יהוד).

אלה עשרים:

מהי הסיבה לשתיית ארבע כוסות בליל הסדר?

תשובה לשאלה עשרים:

תיקנו חכמים לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר, כדי להרבות בשמחת הגאולה, וכביטוי לחירות. אמנם, בכל יום טוב, יש מצווה לשמוח על ידי שתיית יין, אולם בפסח, הוסיפו חכמים ותיקנו לשתות ארבע כוסות על סדר ההגדה, כדי שעניין השמחה יבוא לידי ביטוי מוחשי, בכל שלביו של ליל הסדר.

טעמים לשתיית ארבע כוסות בליל הסדר:

1. כנגד ארבע לשונות של גאולה שבתורה (שמות, פרק ו', פס' ו'): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", "והצלתי אתכם מעבודתם", "וּגִאלְתִּי אֶתְכֶם בְּדוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדוּלִים", "ולקחתי אתכם לי לעם".
2. כנגד ארבע מלכויות, ששיעבדו את ישראל לאחר שעבוד מצרים:
בבל - הביאה לחורבן בית ראשון,

מדי - מלכות אחשוורוש, יוון - התלמיים.

ממצרים והסילווקים מסוריא, אדום - גלות רומי, שטרם יצאנו ממנה.

3. כנגד ארבע כוסות של פורענות, שעתיד הקדוש-ברוך-הוא להשקות את אומות העולם וכנגדן, ישקה את ישראל בארבע כוסות של נחמות.

4. כנגד ארבעה דברים טובים שהיו בישראל במצרים ובזכותם נגאלו: לא שינו שמם, לא שינו לשונם, לא גילו מסתורין = (סודות) שלהם, לא ביטלו את המילה. (שומר טוב, קי"ד) (מתוך אנציקלופדיה יהודית).

הרחבה והעמקה:

ככלל, ראוי לדעת, כי המספר ארבע מרמז על הופעה שלמה, שכל דבר בעולם יש לו ארבעה צדדים, כנגד ארבע רוחות: מערב ומזרח, צפון ודרום, וכיוון שיציאת מצרים חוללה מהפכה מוחלטת בעולם, היא מופיעה בארבע לשונות של גאולה. שנאמר (שמות ו, ו-ז): "לֹכֵן אָמַר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֵלַת מִצְרַיִם, וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם, וְגָאֵלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֶרְעוֹ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים. וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהֵייתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים וַיִּדְעֹתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֵלֹת מִצְרַיִם". שעבוד ישראל במצרים לא היה רק שעבוד של אותם ששים ריבוא יהודים, אלא ביטא את השעבוד של הרוחניות לחומרנות, שכל האפשרות לגלות את הרוחניות בעולם תלויה בעם ישראל, והוא היה משועבד לממלכה החומרנית ביותר - מצרים. כדי לשחרר את ישראל לחירות אמיתית, וכדי שיוכלו לקבל את התורה ולהאיר את העולם ולתקנו, היה צורך בשבירת כל המחסומים המשעבדים, מכל ארבע רוחות העולם, וכנגד זה נאמרו ארבע לשונות של גאולה.

שאלה עשרים ואחת:

מדוע מוזגים כוס חמישית? הביאו לפחות שתי סיבות למנהג זה!

תשובה לשאלה עשרים ואחת:

1. בעת שמוזגים כוס רביעית לכל המסובים, נוהגים למזוג עוד כוס אחת, חמישית - קצת גדולה יותר משאר הכוסות - המכונה בשם "כוסו של אליהו". שמה זה בא לה משום המחלוקת שנחלקו חכמים בעניין הפועל "והבאתי", הבא מיד לאחר ארבע לשונות הגאולה. בפסוק כתוב כך:
 "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם, ליצחק וליעקב, ונתתי אותה לכם מורשה, אני ד" (שמות, פרק ו', פס' ח').
 המחלוקת בין החכמים, נסובה סביב השאלה, האם יש מצווה לשתות כוס חמישית כנגד "והבאתי!"
 כיוון שמחלוקת זו לא נפתרה, לכן מוזגים כוס חמישית מספק ואין שותים אותה, וכשיבוא אליהו, יפתור לנו גם בעיה בלתי פתורה זו; מכאן שמה: כוסו של אליהו: תיק"ו = תשבי יתרץ קושיות ובעיות (מתוך אנציקלופדיה יהודית).
2. וכתב הראב"ד (בהשגותיו על בעל המאור, פסחים תשצ"ד):
 "בוודאי יש סמך למנהג הזה מדברי ר' טרפון, שאמר,
 חמישי אומר עליו הלל הגדול, ומצוה

- לעשות כדבריו... ותנא קמא נמי (=וגם התנא הראשון) 'לא יפחתו לו מארבע כוסות' קאמר (=אמר), אבל המוסיף עליהם חמישי הרי זה משובח".
- מכאן, התפתח המנהג למזוג גם כוס חמישית, אף כי יש שמוזגים אותה ואינם שותים ממנה. מנהג זה לבש גם צורה עממית, הבאה לידי ביטוי בכינוי "כוסו של אליהו הנביא" - כוס חמישית הנמזגת בעת שמוזגים את הכוס הרביעית, אלא שבמקום לשתותה, מניחים אותה כמות שהיא על אדן החלון או בפתח הדלת, על בסיס האגדה בדבר אליהו הנביא, העובר בין בתי ישראל לביל פסח (**אחינועם עשור, שירה בר יוסף**).
3. נוהגים לפתוח את הדלת לאלהי הנביא בקטע: " שפוך חמתך אל הגויים... " כדי להראות, שהלילה הזה משומר מן המזיקים ואיננו מפחדים משונאינו, ובזכות אמונה זו, יבוא המשיח וישפוך חמתו על הרשעים שונאי ישראל (**אבישג טל**).
4. ייתכן, כי מנהג פתיחת הדלתות הוא זכר למקדש, שבליל פסח, היו פותחים את שערי המקדש, מיד לאחר חצות. בתלמוד מסופר על רב הונא, שנהג לפתוח את דלת ביתו לפני הסעודה, כדי שאורחים ייכנסו (**מצדה בר-גד**).

שאלה צהרית ושתיים:

מתי שותים את הכוס החמישית ומדוע?

תשובה לשאלה עשרים ושתיים:

נוהגים לשמור את הכוס החמישית מכוסה עד הבוקר, ואז מחזירים את היין לבקבוק, וממנו לוקחים יין לקידוש היום. אכן, יש נוהגים להחזיר את היין שבכוס של אליהו לבקבוק אחר סיום הסדר (מנהג לובביץ'), אך יש שמצרפים את היין שבו לכוס רביעית (פניני הלכה, הרב אליעזר מלמד).

שאלה צהרית ושלוש:

מדוע ההסבה היא דווקא על צד שמאל שלנו?

תשובה לשאלה עשרים ושלוש:

לדעת **המשנה ברורה**, עיקר הסיבה לכך שצריכים להסב על צד שמאל היא עניין של סכנה, כי 'שמא יקדים קנה לוושט'. **רשב"ם**, במסכת פסחים דף ק"ח עמוד א', מסביר את העניין: "ורבותי פירשו שמא יקדים קנה לוושט, דוושט הוי על צד ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו, כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל - הרי סכנה, שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הוושט".

הסבה בהסבה בצד ימין היא סכנה ממשית, ולמרות שצריכים להידמות לבני חורין ומלכים לביל הסדר, האיטרים (השמאליים) יושבים באי נוחות, כדי לא להיכנס לסכנה חלילה (**אחינועם עשור, אבישג טל, אנאל טוויטו**).

לאלה עשרים וארבע:

מה לומדים חז"ל מהפסוק: " וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמַאֲד מְאֹד?"

תשובה לשאלה עשרים וארבע:

פסוק זה מופיע בספר שמות, פרק א' פס' ז'. במדרש תנחומא, פרשת שמות, סי' ה', מופיעים הדברים הבאים: " ר' ינאי אומר: כל אחת ואחת יולדת ששה בכרס אחד. ויש אומרים: שנים עשר [בכל לידה]".

כלומר, לדעת רבי ינאי, מתכוונת התורה ללמדנו, כי כנגד כל מילה המופיעה בפסוק (פרו, וישרצו וכו') ילדו הנשים ילד אחד (פרו וישרצו וכו' כפול שש - ששה ילדים בכרס אחד). נמצא א"כ, שהריבוי של בני ישראל במצרים לא היה בדרך הטבע אלא באופן ניסי.

לאלה עשרים וארבע:

"ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי" - מהו המקור לפסוק הזה? מדוע מזכרות המילים "בדמיך חיי" פעמיים?

תשובה לשאלה עשרים וחמש:

מקורן של מילים אלו הוא פסוק בספר יחזקאל, פרק ט"ז, פס' ו':
"ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי".

המדרש בפרקי דרבי אליעזר, פרק כ"ט, מתייחס לפסוק זה באופן הבא:

"... עד שעמד פרעה הרשע וגזר גזירות קשות ומנע להם ברית מילה, וביום שיצאו ישראל ממצרים, נימולו כל העם מקטון ועד גדול, שנאמר: 'כי מולים היו', והיו ישראל לוקחין דם ברית מילה ונותנין על משקוף בתיהם, דם ברית מילה ודם פסח, ונתמלא רחמים על ישראל, שנאמר: 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך'. בדמך לא כתיב, אלא בדמיך - בשני דמים: דם ברית מילה ודם פסח. 'ואומר לך בדמיך חיי' - ר' אליעזר אומר: וכי מה ראה הכתוב שתי פעמים 'בדמיך חיי'? אלא אמר הקב"ה: בזכות דם ברית מילה ובזכות דם פסח נגאלו ממצרים ובזכות דם ברית מילה ובזכות דם פסח אתם עתידים להיגאל בסוף מלכות רביעי לך נאמר: 'ואומר לך בדמיך חיי'.

מדברים אלה עולה, כי הקב"ה התחייב לאברהם לגאול את ישראל ממצרים, אולם כשהגיעה העת למימוש ההבטחה ("עת דודים", בלשונו של יחזקאל), הוא מגלה שאין בידם מצוות ("זאת ערם ועריה"), ולכן אינם ראויים לגאולה המובטחת. על מנת לאפשר את גאולתם של עם ישראל, הוא מצווה אותם לעסוק בשתי מצוות: לקיחת דם הפסח וברית המילה, ובזכות מצוות אלה, הקשורות בדם, הם עתידים להיגאל. לכן רמז יחזקאל בדבריו, כי הקב"ה עבר וראה את ישראל מתבוססים בדמיהם, דם הפסח ודם המילה, ואמר להם: "בדמיך חיי" - בזכות הדמים תהיו ראויים לחיי גאולה. בדמיך חיי בדמיך חיי - בזכות שני הדמים נגאלו ועתידים להיגאל (נעמה בן נפתלי).

אלה עשרים ועל:

מהו המנהג שנוהגים בקהילות מסוימות, בהקשר לקטע ההגדה הבא: "בְּכָל דּוֹר וְדוֹר חֵיב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם"?

תשובה לשאלה עשרים ושש:

"אחרי 'יחץ' לפני 'מה נשתנה, נהוג היה בבית של הרב מו"ר שליט"א (הרב אליהו זצ"ל), בכל שנה ושנה, לעשות כעין הצגה על כך שאדם חייב להראות את עצמו כאילו הוא יצא בעצמו ממצרים. הבנים והבנות הקטנים, ולפעמים גם הגדולים יותר, יוצאים מהבית וחוזרים, כשמקלותיהם בידיהם, כאילו הם באו מדרך ארוכה. צורות האפיקומן קשורות על שכמם מהמצה של יחץ, הם דופקים על הדלת ובאים שעונים על מקלותם והרב עצמו היה חוקר אותם מאיפה הם באו. והם עונים לו: 'ממצרים'. 'לאן אתם הולכים?' 'לארץ ישראל'. מה היה במצרים? כל אחד מספר על הצרות שעברו עליו במצרים. על עבודת הפרך. הם גם מספרים על עשר המכות ועל הדרך שיצאו וקריעת ים סוף וכו' כולל מתן תורה. כל זה היו צריכים באמת לעשות המבוגרים בעצמם. כי כך הם מתקרבים באמת לקיים ולהרגיש בעצמותם את היציאה ממצרים בפועל ממש (הרב שמואל אליהו).

אלה עשרים ועל:

"שְׁפַרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹהִים עַל הַזְכָּרִים וְלָבֶן בֶּקֶשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל" - מהו הקשר בין קטע זה לבין ויכוח נוקב, שהיה בין עמרם לבין בתו מרים? מי זכה בוויכוח, בסופו של דבר?

תשובה לשאלה עשרים ושבע:

הוויכוח בין עמרם לבין מרים בתו, מובא במס' סוטה, דף י"ב עמ' א':

"וילך איש מבית לוי - להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו. תנא: עמרם - גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה הרשע: 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו' - אמר: לשווא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו. עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו (מרים): אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא! פרעה הרשע - ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק - בוודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: 'ותגזר אומר ויקם לך! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן'."

מגמרא זו עולה, כי בזכות מרים, ש"ניצחה" את אביה עמרם בוויכוח נוקב ביניהם - המשיכו בני ישראל ללדת ילדים ולהתרבות. בהגדה עצמה, נערכת השוואה בין פרעה לבין הארמי, כאשר בעל ההגדה מציין, כי לבן היה רשע יותר מאשר פרעה, הואיל וכוונתו של לבן הייתה להשמיד את כל עם ישראל ואילו פרעה גזר "רק" על הרשעים.

אלה עשרים ושמונה:

"וַיֵּרָא אֶת עֲנִיּוֹ - זֹו פְּרִישוֹת דְּרָךְ אֶרֶץ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּדַע אֱלֹקִים - מה ידע ה'?! מהי משמעות המילים: "וַיִּדַע אֱלֹקִים"?"

תשובה לשאלה עשרים ושמונה:

פסוק זה מופיע בהקשר הבא:

שמות, פרק ב' פס' כ"ג - כ"ה:

כ"ג: "ויהי בימים ההם, וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה"

כ"ד: "וישמע אלוקים את נאקתם, ויזכור אלוקים את בריתו, את אברהם את יצחק ואת יעקב"

כ"ה: "וירא אלוקים את בני ישראל, וידע אלוקים"

יש לשאול, מהי הכוונה במילים: 'וידע אלוקים' - מה ידע?! פרט זה חסר מאוד, לכאורה, בהבנת הקשרו של הפסוק!!!

רש"י לפסוק כ"ה מפרש: "וידע אלוקים - נתן עליהם לב ולא העלים עיניו".

בעל "פנים יפות" מבאר: "וידע אלוקים - יש לפרש לשון אהבה וחיבה".

נראה, כי כוונת בעל ה"פנים יפות" לבאר, כי במקומות רבים במקורות, פירוש המילה "ידיעה" היא אהבה וחיבור רוחני. לדוגמא: בספר בראשית, פרק ד' פס' א', כתוב: "והאדם ידע את חוה אשתו...". ישנם פרשנים המבארים, כי "ידיעה" כאן היא מלשון חיבור ואהבה.

נראה, כי גם בענייננו, המילים "וידע אלוקים" מבטאים את החיבור והאהבה שהקב"ה רוחש לעם ישראל וממילא, זו גם הסיבה לכך, שהקב"ה מסכים, בסופו של דבר, לגאול אותם ולהוציאם ממצרים.

אלה עשרים ותשע:

האם מצוות שתיית ארבע הכוסות בליל הסדר היא מצווה אחת או שמא, שתיית כל כוס וכוס היא מצווה בפני עצמה? מהי הנפקא מינה בין שתי הדעות הללו, הלכה למעשה?

תשובה לשאלה עשרים ותשע:

לדעת הרי"ף (פסחים כ"ד. באלפס), הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח', הלכה ה') והגאונים (הובאו בטור סימן תע"ד), יש לברך על כל כוס וכוס מארבע כוסות "בורא פרי הגפן". הרי"ף נותן לכך שני טעמים: א. כל כוס היא מצווה בפני עצמה, ולכן יש לברך על כל כוס בנפרד; ב. ההגדה (ושאר הדברים שאנו אומרים בליל הסדר) מהווה הפסק בין השתיות, כיוון שבזמן אמירתם אסור לשתות יין, ולכן לאחריהם צריך לברך מחדש על הכוס.

גם הרמב"ן (במלחמות שם) והר"ן (שם) מסכימים לדעת הרי"ף, אלא שלדעתם, רק הטעם השני נכון. הם אינם

מסכימים לטעמו הראשון של הרי"ף, מאחר ולדעתם, כל ארבע הכוסות נחשבים כמצווה אחת. לעומתם, המהרש"ל (ים של שלמה, מס' חולין ו', י') מסכים רק לטעם הראשון של הרי"ף, שכל כוס היא מצווה עצמאית הקובעת ברכה לעצמה, אך לדעתו, אין כאן הפסק והיסח הדעת בין כוס לכוס.

מנגד, לדעת הרא"ש (מס' פסחים י', כ"ד) וראשונים נוספים, אין מברכים על כל כוס, אלא רק על כוס של קידוש (שהיא הכוס הראשונה), וכן על כוס של ברכת המזון (הכוס השלישית, שלפניה היה הפסק על ידי ברכת המזון). לשיטתם, אף שכל כוס היא מצווה בפני עצמה, אין לכך השפעה על ברכות הנהנין, ולכן אין לשוב ולברך, כל עוד אין הפסק מהברכה הקודמת.

להלכה, **האשכנזים מברכים על כל כוס וכוס** (רמ"א סי' תע"ד, סעיף א'), ואילו **הספרדים מברכים רק על כוס ראשונה ושלישית** (שו"ע שם), ורצוי שיכוונו לפטור בברכה על הכוס ראשונה והכוס השנייה, ובברכה על הכוס השלישית לפטור את הרביעית). **ברכה אחרונה** - מברכים ברכה אחרונה על הכוס הרביעית בלבד (שו"ע שם).

אלה שלושים:

מהי הכוונה במילים הבאות בקטע של "אחד מי יודע":

1. אחד עשר **כוכביא** - למה הכוונה ומהו הסיפור העומד מאחורי העניין?
2. שלושה עשר **מדיא** - מהי הכוונה במילה **מדיא**!?

תשובה לשאלה שלושים:

אחד מי יודע הוא פיוט, הנכלל בהגדה של פסח ומושר לקראת סופו של ליל הסדר. הפיוט נכתב בימי הביניים, ולא ידוע שם מחברו.

הרב **עדין שטיינזלץ**, בביאורו להגדה של פסח, כותב: "נראה, כי אחד הטעמים לקביעתו כאן, הוא כדי לעורר את הנרדמים, ובפרט הילדים הקטנים, בשיר חידה, שהכל יודעים את תשובותיו, ויש בכך מעין מקבילה יפה ל"ארבע הקושיות" של תחילת הסדר".

בכתב יד של סידור משנת 1406 נכתב, כי הפיוט נמצא בבית כנסת של רבי אלעזר מוורמייזא, בעל "ספר הרוקח". הפיוט נדפס לראשונה בהגדות אשכנזיות ב-1590 (דפוס פראג).

1. **אחד עשר כוכביא** - אחד עשר הכוכבים, שראה יוסף בחלומו: "ויחלם עוד חלום אחר, ויספר אתו לאחיו; ויאמר, הנה חלמתי חלום עוד, והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים, משתחווים לי" (ספר בראשית, פרק ל"ז, פסוק ט').

2. **שלושה עשר מדיא**: שלוש עשרה מידות הרחמים, הנכללות בפסוקים: "ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה" (ספר שמות, פרק ל"ד, פסוק ו') (מתוך ויקיפדיה).

אלה שלושים ואחת:

מהו השינוי בקריאת שמע על המיטה בליל הסדר, ומהי הסיבה לשינוי זה?

תשובה לשאלה שלושים ואחת:

בליל פסח, נוהגים לומר לפני השינה קריאת שמע וברכת המפיל בלבד, אבל לא את שאר הפסוקים, מפני שבכל שאר הלילות במשך השנה, הם נאמרים לסגולה כנגד המזיקים ולילה זה משומר מן המזיקים ומזמן לגאולה (אבישג טל, עמית מנצור, נעמה בן נפתלי).

שאלה שלושים ושתיים:

מהן הסיבות לכך, שהמצה נקראת לחם עוני? (לפחות שלוש סיבות).

תשובה לשאלה שלושים ושתיים:

בהגדה של פסח, קוראים אנו את המלים: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". דברים אלה מבוססים על תיאור יציאת מצרים בספר דברים: "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים פרק ט"ז, פס' ג').

מה הוא 'לחם עוני', המופיע בפסוק בדברים ובהגדה? מביטויים כמו "ראיתי את עני עמי" (שמות פרק ג', פס' ז); "כי רצה את עניים" (פרק ד', פס' ל"א), נראה, כי הכוונה איננה לעניות ודלות, אלא, כפי שמסביר אבן עזרא: "ענים - מגזרת עינוי". לחם עוני, אם כן, הוא הלחם של סבל ועינוי, הלחם של עבדות, או כפי שמסביר רש"י: "לחם עני - לחם שמזכיר את העוני, שנתענו במצרים".

לסיכום, הסיבות לכך, שהמצה נקראת "לחם עוני" הן:

- א. לחם של עניים-אין בו כלום, לא סוכר, שמרים.
- ב. לחם שעונים עליו דברים - לכך אנו אומרים (עונים) עליו את ההגדה.
- ג. עני-מה דרכו של עני בפרוסה אחת לקבוע סעודה, כך במצה, מספיקה חתיכה של מצה ואין צורך במצה שלימה, כבכל ארוחה רגילה (מור יהוד, אנאל טוויטו, עמית מנצור, נעמה לוי).

שאלה מספר שלושים ושלוש:

מה פירוש המילה "מצה", לפי הסברו של האריז"ל, ומהי משמעות הפירוש?

תשובה לשאלה שלושים ושלוש:

האר"י הקדוש מבאר, כי פירוש המילה מצה הוא מלשון מריבה. ("כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה..." שמות פרק כ"א, פס' כ"ב), דהיינו, כיון שדוחקים את המצה, כביכול, רבים איתה. על ידי שעוסקים במצה בכוח, כאילו יש מריבה בינינו. ספר הזוהר הקדוש מציין, כי 'מצה' הוא מלשון מריבה, על שם שמבריחה את כל המקטרגים, ועושה מריבה עמהם.

פירוש זה הוא גם בתורת רמז וגם בתורת פשט. בפשט, הכוונה היא שעושים את המצה מהר וממילא כאילו רבים איתה. וברמז, על פי הזוהר הקדוש, שעושים מריבה עם המקטרגים. כי הרי כידוע, המצה רומז ליצר הטוב וחמץ רומז ליצר הרע (הרב יצחק רצאבי שליט"א).

.....

**חוברת זו מוקדשת
לעילוי נשמתה הטהורה
של מורתנו האהובה והמסורה,
שרה רביבו ז"ל
שנלקחה לבית עולמה ביום שישי,
ערב ראש חודש ניסן התשע"ו.**

.....

אולפנת בני עקיבא צפירה | מושב צפריה, ת.ד. 35 בית דגן 5025000
טל': 03-9607085/6/7/8 | פקס: 03-9607089 | דוא"ל: tzfirat@gmail.com

חפשו אותנו ב www.ubazfira.co.il

